

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 เมื่อโลกเปลี่ยน ครูเปลี่ยน ศิษย์เปลี่ยน

Education in the 21st century when the world changes, teachers change, students change

พระสมพร นามอินทร์^{1*}, ชาตรี สุขสบาย², อภิเดช สุผา² และขวัญใจ ทวนคำ³

¹นักวิชาการอิสระ

²มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

³โรงเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

*Corresponding Author's Email: namein1@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษา สำนวนบทบาทที่เปลี่ยนไปของครูและนักเรียนในบริบทการเรียนรู้ใหม่ พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางการปรับตัวของระบบการศึกษาไทยให้สอดคล้องกับพลวัตของโลก การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลจากบทความวิชาการ งานวิจัย หนังสือ และรายงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ระหว่างปี พ.ศ. 2552–2567 จากนั้นนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัล เศรษฐกิจฐานความรู้ และสังคมเครือข่าย ส่งผลให้รูปแบบการจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้ บทบาทของครูจำเป็นต้องเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้และนักออกแบบกิจกรรมที่กระตุ้นแรงบันดาลใจ โดยต้องมีทักษะด้านเทคโนโลยีและการให้คำแนะนำเพื่อส่งเสริมศักยภาพรายบุคคล ในขณะที่ผู้เรียนต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้สร้างสรรค์ความรู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก เช่น การเรียนรู้โดยใช้โครงงานและการสืบเสาะหาความรู้ ซึ่งเน้นการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิรูปการศึกษาไทยประกอบด้วย การปรับหลักสูตรให้เน้นสมรรถนะและการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมถึงการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีเพื่อความเสมอภาค

คำสำคัญ : การศึกษาในศตวรรษที่ 21 บทบาทครู บทบาทผู้เรียน

Abstract

This academic article aims to analyze the global transformations of the 21st century and their implications for educational systems, examine the evolving roles of teachers and learners within new learning contexts, and propose adaptive approaches for the Thai education system in alignment with global dynamics. The study employs documentary research methodology, drawing on academic articles, research studies, books, and scholarly reports pertaining to 21st-century education published between 2009 and 2024. The collected data were subsequently subjected to content analysis and thematic synthesis. The findings indicate that advances in digital technology, the knowledge-based economy, and networked society have rendered traditional, transmission-oriented educational models inadequate in meeting the demands of 21st-century learners. The role of teachers must transition from knowledge transmitters to learning

facilitators and designers of motivational activities, necessitating proficiency in technology and individualized guidance to foster learner potential. Concurrently, learners are required to reconstitute their roles as knowledge constructors through active learning processes — such as project-based learning and inquiry-based learning — which emphasize critical thinking, complex problem-solving, and lifelong learning. Recommendations for Thai educational reform encompass the restructuring of curricula toward competency-based and interdisciplinary integration, the promotion of public-private collaboration, and investment in technological infrastructure to ensure equitable access.

Keywords: 21st-Century Education, Teacher Roles, Learner Roles

บทนำ

โลกในปัจจุบันกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อนอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ หลายองค์กรและนักวิชาการได้ให้คำนิยามของโลกยุคปัจจุบันในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสะท้อนถึงความไม่แน่นอนและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (Bennis, W., & Nanus, B. 1985). เช่น แนวคิด VUCA World (Volatile, Uncertain, Complex, Ambiguous) และ Cascio, J., Johansen, B., & Williams, A. F. 2025). BANI World (Brittle, Anxious, Non-linear, Incomprehensible) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นพร้อมกันหลายมิติ ทั้งเทคโนโลยี สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเทคโนโลยีเช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI), Machine Learning และ Big Data ที่กำลังเปลี่ยนโฉมหน้าการทำงานและการใช้ชีวิตของมนุษย์

องค์กรระหว่างประเทศหลายแห่งได้คาดการณ์ถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ต่อตลาดแรงงานและระบบการศึกษา World Economic Forum (2020) ระบุว่าภายในปี 2025 จะมีงานใหม่เกิดขึ้น 97 ล้านตำแหน่ง และงานรูปแบบเดิมจะถูกทดแทน 85 ล้านตำแหน่ง องค์กรระหว่างประเทศด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมของสหประชาชาติ (UNESCO) (UNESCO, 2021) และองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) (OECD, 2019) ก็เน้นย้ำถึงความจำเป็นในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อเตรียมคนให้พร้อมสำหรับอนาคตที่ไม่แน่นอน อย่างไรก็ตาม ระบบการศึกษาในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังคงใช้โมเดล “โรงงานอุตสาหกรรม” (Factory Model of Education) ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2 เพื่อผลิตคนป้อนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบแมส (Mass Production) โดยมีลักษณะสำคัญคือ (UNESCO, 2026)

1. การแบ่งระดับตามอายุ (Age Grading) นักเรียนถูกจัดกลุ่มตามอายุเหมือนสายพานการผลิต แทนที่จะแบ่งตามความถนัดหรือระดับความสามารถที่แท้จริง
2. ความเป็นมาตรฐานเดียว (Standardization) ใช้หลักสูตร การเรียนการสอน และ การสอบวัดผลชุดเดียวกันทั่วประเทศ เพื่อให้ได้ผลผลิต (ประชากร) ที่มีมาตรฐานเดียวกัน
3. ตารางเวลาที่เคร่งครัด การใช้เสียงออดสัญญาณบอกเวลาเริ่ม-เลิกเรียน หรือเปลี่ยนวิชา เลียนแบบการเข้ากะทำงานในโรงงานเพื่อให้เกิดความเคยชินกับระเบียบวินัย
4. เน้นการปฏิบัติตามคำสั่ง (Compliance) เน้นให้ผู้เรียนฟังและจดจำข้อมูลจากครูผู้สอนมากกว่าการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นอิสระ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเป็นแรงงานที่ทำตามคำสั่งได้อย่างแม่นยำ

ในปัจจุบัน (ปี ค.ศ. 2026) ระบบนี้กำลังถูกวิจารณ์อย่างหนักว่า ไม่ตอบโจทย์โลกยุคดิจิทัล ที่ต้องการความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เซอร์ เคน โรบินสัน (Sir Ken Robinson) ได้วิพากษ์วิจารณ์ว่าระบบการศึกษาอาจกำลัง “ฆ่าความคิดสร้างสรรค์” ของเด็ก ๆ และไม่สามารถพัฒนาศักยภาพที่หลากหลายของผู้เรียนได้ เพราะระบบการศึกษาปัจจุบัน

ถูกสร้างขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 เพื่อตอบสนองความต้องการของยุคอุตสาหกรรม โดยเน้นความสามารถทางวิชาการที่ส่งผลต่อการทำงานในโรงงานหรือองค์กรขนาดใหญ่ (Ken Robinson, 2006) ดังนั้นระบบการศึกษาจำเป็นต้องมีการปฏิรูปเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบให้สอดคล้องกับศักยภาพของมนุษย์ที่แตกต่างหลากหลาย และจากงานวิจัยส่วนใหญ่ก็เน้นการศึกษาเป็นรายประเด็น เช่น ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 หรือเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา แต่ยังขาดการวิเคราะห์เชิงบูรณาการที่ครอบคลุมทั้งมิติของ โลก ครู และศิษย์ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยและประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากความสำเร็จของประเด็นดังกล่าว การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการศึกษาการสำรวจบทบาทของครูและศิษย์ในบริบทการเรียนรู้ใหม่ เสนอแนวทางการปรับตัวของระบบการศึกษาไทยให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง การศึกษาครั้งนี้หวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้กำหนดนโยบายการบริหารสถานศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันพัฒนาระบบการศึกษาไทยให้ตอบโจทย์ความต้องการในศตวรรษที่ 21 อย่างแท้จริง

ครูในศตวรรษที่ 21 ในบทบาทที่เปลี่ยนไป (The Changing Teacher)

โลกในศตวรรษที่ 21 มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ ทั้งด้านเทคโนโลยี สังคม และเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบให้กระบวนการทางการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของ “ครู” ซึ่งไม่สามารถจำกัดอยู่เพียงแค่การเป็น “ผู้สอน” หรือ “ผู้ให้ความรู้” ได้อีกต่อไป แต่ต้องปรับเปลี่ยนสู่การเป็น “ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้” (Learning Facilitator) ผู้สร้างแรงบันดาลใจ และผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน บทบาทที่เปลี่ยนไปของครูในศตวรรษที่ 21 จึงพบกับคุณลักษณะและทักษะที่จำเป็น ความท้าทายที่ต้องเผชิญ คือ

จากผู้ให้ความรู้ สู่ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้

แม้พลวัตทางเทคโนโลยีจะทำลายการผูกขาดความรู้ของครู (De-monopolization of Knowledge) แต่ข้อเสนอให้ครูเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้สอน” (Sage on the Stage) สู่ “ผู้อำนวยความสะดวก” (Guide on the Side) เพียงอย่างเดียว นั้น อาจเป็นการมองข้ามความซับซ้อนในบริบทสังคมไทยที่ยังให้คุณค่ากับความอาวุโสและภูมิปัญญา บทบาทที่แท้จริงของครูในยุค AI ไม่ใช่การลดทอนบทบาทสู่การเป็นเพียงผู้ช่วยข้างสนาม แต่คือการยกระดับสู่ “วิศวกรทางปัญญา” (Cognitive Architect) ผู้ทำหน้าที่เชื่อมโยงข้อมูลมหาศาล (Big Data) เข้ากับบริบทชีวิตจริง ผ่านกระบวนการ “กลายามิตรนิเทศ” ที่ผสมผสานเทคโนโลยีเข้ากับการกล่อมเกลาคิดใจ เพื่อสร้างปัญญาที่รู้เท่าทัน ไม่ใช่เพียงแค่ความรู้ทางเทคนิค โดยมีเป้าหมายหลักคือการส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ คิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหา ครูต้องสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) ที่ผู้เรียนได้ประยุกต์ใช้ความรู้จากหลายศาสตร์เพื่อสร้างสรรค์ผลงาน และการเรียนรู้โดยใช้การสืบเสาะหาความรู้ (Inquiry-Based Learning) ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามและค้นหาคำตอบด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คุณลักษณะและทักษะที่จำเป็นของครูในศตวรรษที่ 21

เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อบทบาทที่เปลี่ยนไป ครูจำเป็นต้องพัฒนาคุณลักษณะและทักษะที่สำคัญหลายประการ ดังนี้

1. ทักษะด้านเทคโนโลยีและดิจิทัล (Technology and Digital Literacy) ครูต้องมีความสามารถในการเลือกใช้และบูรณาการเครื่องมือดิจิทัล แอปพลิเคชัน และแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ เพื่อสร้างสรรค์สื่อการสอนที่น่าสนใจ ส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และประเมินผลการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ทักษะการออกแบบการเรียนรู้ (Learning Designer) ครูต้องเป็นนักออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ สามารถสร้างสรรค์กิจกรรมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล และเชื่อมโยงเนื้อหาชีวิตจริงของผู้เรียน

3. ทักษะการโค้ชแนะและให้คำปรึกษา (Coaching and Mentoring Skills) ครูต้องสามารถเข้าใจและเข้าใจถึงความต้องการ ความถนัด และปัญหาของผู้เรียนเป็นรายบุคคล สามารถให้คำแนะนำเชิงบวก (Positive Feedback) และสร้างความสัมพันธ์ที่สนับสนุนของความไว้วางใจ เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่

4. การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learner) ในโลกที่ความรู้เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ครูต้องเป็นแบบอย่างของการเป็นผู้เรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง แสวงหาความรู้และทักษะใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง และเปิดใจรับการเปลี่ยนแปลง

5. คุณธรรมและจริยธรรม (Virtue and Ethics) เหนือสิ่งอื่นใด ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีงาม มีความเมตตา กรุณา มีความเข้าใจและเคารพในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคมของผู้เรียน พร้อมทั้งสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในกระบวนการจัดการเรียนรู้

ความท้าทายและการสนับสนุนสำหรับครู

การเปลี่ยนผ่านบทบาทของครูมาพร้อมกับความท้าทายหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นภาระงานที่เพิ่มขึ้นจากการออกแบบการเรียนรู้ที่ซับซ้อน ความกดดันในการพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และในบางบริบทอาจเผชิญกับการขาดแคลนทรัพยากรและอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการจัดการเรียนรู้สมัยใหม่ ดังนั้น การสนับสนุนจากทุกภาคส่วนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ภาครัฐและสถาบันการศึกษาจำเป็นต้องมีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมการพัฒนาครูอย่างเป็นระบบ จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรให้เพียงพอ สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) เพื่อให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมถึงการปรับปรุงโครงสร้างการประเมินผลงานครูให้สอดคล้องกับบทบาทและสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว บทบาทของครูในศตวรรษที่ 21 ได้เปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้สู่การเป็นผู้อำนวยความสะดวก และนักออกแบบการเรียนรู้ที่ต้องมีทักษะหลากหลายมิติ การเปลี่ยนผ่านนี้แม้จะมีความท้าทาย แต่ด้วยการสนับสนุนที่เหมาะสมและการน้อมนำหลักพุทธธรรมมาเป็นเครื่องชี้แนะในการพัฒนาตนเอง จะช่วยให้ครูสามารถปฏิบัติหน้าที่อันทรงเกียรตินี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นกำลังสำคัญในการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพสำหรับอนาคตของชาติต่อไป

ศิษย์ในศตวรรษที่ 21 เพื่อการเรียนรู้เพื่ออนาคต

การเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ทั้งในด้านเทคโนโลยี สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ได้ส่งผลกระทบต่อแนวคิดเรื่องการเรียนรู้และบทบาทของผู้เรียนอย่างมีนัยสำคัญ ศิษย์ในยุคใหม่นี้ไม่ใช่เพียงผู้รับความรู้จากครูหรือหนังสืออีกต่อไป แต่เป็นผู้มีบทบาทเชิงรุกในการแสวงหาและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง พร้อมพัฒนาทักษะที่หลากหลายเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก จากผู้รับความรู้ สู่ผู้สร้างสรรค์และผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง ในอดีต นักเรียนมักถูกมองว่าเป็นเพียงผู้รับความรู้จากครูหรือแบบเรียน แต่ในปัจจุบัน การเรียนรู้เกิดขึ้นในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งจากสื่อดิจิทัล แหล่งข้อมูลออนไลน์ การเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน และการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ศิษย์มีบทบาทเป็นผู้แสวงหา วิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์ และประยุกต์ใช้ความรู้ (Trilling & Fadel, 2009) ทักษะเหล่านี้สอดคล้องกับการเรียนรู้ในรูปแบบ Inquiry-Based Learning และ Problem-Based Learning ที่เน้นการตั้งคำถาม การค้นคว้า การสืบค้นข้อมูล และการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง

คุณลักษณะและทักษะที่จำเป็นของศิษย์ในศตวรรษที่ 21 ต้องพัฒนาทักษะที่หลากหลายเพื่อพร้อมรับมือกับความไม่แน่นอนของอนาคต ได้แก่

1. ทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ศิษย์ต้องสามารถคิดเชิงระบบ วิเคราะห์ข้อมูล และตัดสินใจบนพื้นฐานของหลักเหตุผล เพื่อแก้ไขสถานการณ์ที่ไม่เคยเจอมาก่อน (OECD, 2018)

2. ทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรม ความสามารถในการคิดนอกกรอบและพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ถือเป็นหัวใจของการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ซึ่งต้องอาศัยการเปิดรับแนวคิดใหม่และการทดลองที่ไม่กลัวความล้มเหลว

3. ทักษะการทำงานร่วมกันและการสื่อสาร โลกปัจจุบันต้องการบุคลากรที่สามารถทำงานเป็นทีม มีความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม

4. ความฉลาดทางอารมณ์และสังคม (EQ/SQ) ศิษย์ต้องสามารถเข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น และจัดการกับอารมณ์ของตนเองอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสัมพันธ์ที่ดีในสังคม

5. ความยืดหยุ่นและการปรับตัว (Resilience and Adaptability) ความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ความล้มเหลว และสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด โดยเรียนรู้จากประสบการณ์และเติบโตจากปัญหา

6. การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต การมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ มีความกระหายใคร่รู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเป็นทักษะสำคัญในการอยู่รอดในโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

การส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในศตวรรษที่ 21 ต้องให้ความสำคัญกับความแตกต่างของผู้เรียน โดยเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย เอื้อต่อการเรียนรู้ที่ตอบสนองความสนใจ ความถนัด และบริบทของแต่ละบุคคล การประเมินผลควรมุ่งเน้นที่ทักษะ สมรรถนะ และกระบวนการ มากกว่าความสามารถในการท่องจำ (Anderson & Krathwohl, 2001) อีกทั้งควรส่งเสริมแรงจูงใจภายในโดยให้นักเรียนได้ค้นหาความสนใจของตนเอง และเชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริง ซึ่งช่วยให้เกิดความหมายและแรงบันดาลใจในการเรียนรู้

ลักษณะสำคัญของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 หัวใจสำคัญของการศึกษาในยุคใหม่ คือการสร้างผู้เรียนที่มีทักษะพร้อมสำหรับอนาคต ทั้งด้านการคิดวิเคราะห์ เทคโนโลยี และความเข้าใจเพื่อนมนุษย์ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตและทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างสมบูรณ์แบบ โดยมีองค์ประกอบหลัก (CBC Education, 2025) คือ

1. การคิดอย่างมีวิจารณญาณและแก้ปัญหาได้ (Critical Thinking & Problem Solving) ผู้เรียนต้องสามารถวิเคราะห์และประเมินข้อมูลจากหลายแหล่ง ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญเมื่อเผชิญกับข้อมูลจำนวนมากและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเช่น การแยกแยะข้อมูลจริงจากข้อมูลเท็จ การตั้งคำถามเชิงลึก หรือการเผชิญกับปัญหาที่ไม่เคยพบมาก่อน

2. ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) ผู้เรียนต้องมีความสามารถคิดนอกกรอบ สร้างไอเดียใหม่ ๆ และนำไปใช้แก้ปัญหาหรือสร้างสิ่งใหม่ได้ ความคิดสร้างสรรค์ไม่ได้หมายถึงแค่ศิลปะเท่านั้น แต่คือแนวคิดและวิธีแก้ปัญหาที่แตกต่างและมีคุณค่า เช่น การหาแนวทางแก้ปัญหาที่ไม่เคยมีใครคิดมาก่อน หรือการประยุกต์ความรู้ในรูปแบบใหม่เพื่อสร้างคุณค่า

3. การสื่อสาร (Communication) การสื่อสารในศตวรรษที่ 21 เกี่ยวข้องทั้งการพูด เขียน และการสื่อสารผ่านเทคโนโลยี ผู้เรียนต้องถ่ายทอดแนวคิด เรียนรู้จากผู้อื่น และทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในโลกจริงและโลกออนไลน์

4. การทำงานร่วมกัน (Collaboration) โลกยุคใหม่ต้องการการทำงานเป็นทีม การร่วมมือกับผู้อื่นทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก ผู้เรียนควรทำงานเป็นส่วนหนึ่งของทีม รับฟังความคิดเห็น และสร้างสรรค์ผลงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ความสามารถด้านดิจิทัล (Digital Literacy) ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ต้องใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด รู้จักแยกแยะข้อมูลออนไลน์ และเลือกใช้เครื่องมือต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ การทำงาน และการสื่อสาร ไม่ใช่แค่ใช้เทคโนโลยีพื้นฐาน แต่ต้องสามารถใช้เครื่องมือต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเข้าใจเรื่องความปลอดภัยและจริยธรรมทางดิจิทัล

6. การปรับตัวและเรียนรู้ตลอดชีวิต (Adaptability & Lifelong Learning) โลกเปลี่ยนแปลงเร็วมาก ผู้เรียนต้องเปิดรับการเรียนรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ พร้อมปรับตัวต่อความท้าทายและบทบาทที่เปลี่ยนไปในอนาคตผู้เรียนไม่ควรเรียนเพียงในห้องเรียน แต่ต้องเป็นผู้เรียนที่พร้อมจะเรียนรู้ตลอดชีวิต

7. ความตระหนักรู้ด้านสังคมและวัฒนธรรม (Global & Cultural Awareness) ผู้เรียนต้องมีความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตระหนักถึงปัญหาที่เชื่อมโยงกับโลก และสามารถทำงานร่วมกับผู้คนที่มาจากพื้นฐานต่างกันได้ การเรียนรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม และปัญหาระดับโลกช่วยให้ผู้เรียนเห็นภาพรวมของโลก และมีมุมมองที่เปิดกว้าง

จากข้อความข้างต้น โลกในศตวรรษที่ 21 ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้านเทคโนโลยี สังคม และเศรษฐกิจ ทำให้บทบาทของผู้เรียนเปลี่ยนจากผู้รับความรู้ไปสู่ผู้แสวงหาและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการเรียนรู้แบบ Inquiry-Based และ Problem-Based Learning ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ควรเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สร้างสภาพแวดล้อมที่ตอบสนองความแตกต่างของแต่ละบุคคล ประเมินผลที่ทักษะและกระบวนการมากกว่าการท่องจำ และเชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริงเพื่อสร้างแรงจูงใจ นอกจากนี้ การประยุกต์พุทธธรรม เช่น การฝึกสติ การคิดอย่างมีเหตุผล (โยนิโสมนสิการ) การยึดศีล 5 และการพัฒนาปัญญา ช่วยเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และความเข้าใจตนเองและโลก สนับสนุนให้ศิษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมรับมือกับอนาคต

แนวทางการปรับตัวของระบบการศึกษาไทยเพื่อศตวรรษที่ 21 (Adaptation of Thai Education System for the 21st Century)

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกในศตวรรษที่ 21 ทำให้ระบบการศึกษาทั่วโลกต้องเร่งปรับตัวเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตและทำงานในโลกอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบการศึกษาไทยก็เช่นเดียวกัน จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับนโยบาย โครงสร้าง หลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ทันต่อยุคสมัย โดยมีวิธีและแนวทางของทางการปรับตัวของระบบการศึกษาดังนี้

การปรับเปลี่ยนหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้หลักสูตรในศตวรรษที่ 21 ควรมุ่งเน้นพัฒนาทักษะและสมรรถนะมากกว่าการเรียนรู้เนื้อหาทางวิชาการเพียงอย่างเดียว โดยควรบูรณาการวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันและเชื่อมโยงกับการใช้ชีวิตจริง อาทิ การเรียนรู้ผ่านโครงการ การบูรณาการศาสตร์หลากหลาย (Interdisciplinary Learning) และการคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การนำเทคโนโลยีมาสนับสนุนการเรียนรู้ เช่น Personalized Learning และ Blended Learning ยังช่วยให้การเรียนรู้มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น (Fullan & Langworthy, 2014)

การพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพครู ครูเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษา ดังนั้นจึงต้องมีการปฏิรูปกระบวนการผลิตและพัฒนาครูให้สอดคล้องกับบริบทของศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะด้านเทคโนโลยี การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning และการชี้แนะผู้เรียน การสร้างระบบสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง และที่สำคัญคือการลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสอน เพื่อให้ครูมีเวลาในการเตรียมการสอนและพัฒนาวิชาชีพของตน (Schleicher, 2012)

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การปฏิรูปการศึกษาไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยลำพัง แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ภาคเอกชนที่สามารถสนับสนุนการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ และเชื่อมโยงกับตลาดแรงงานได้โดยตรง ตลอดจนชุมชนและผู้ปกครองที่ควรเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้ของผู้เรียน และมีบทบาทในการสร้าง Ecosystem ของการเรียนรู้ที่เปิดกว้างและไร้ขีดจำกัด (UNESCO, 2020)

การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีเพื่อให้เกิดความเสมอภาคในการเรียนรู้ ระบบการศึกษาควรส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตได้อย่างเท่าเทียม รวมถึงการพัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ที่มี

คุณภาพและเนื้อหาหลากหลาย ครอบคลุมทุกระดับการศึกษา การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลและผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ จะเป็นหัวใจของการขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับประเทศไทย เพื่อตอบโจทย์การพัฒนากระบวนการศึกษาไทยให้เท่าทันศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนและต่อเนื่อง พร้อมทั้งกลไกสนับสนุนในทุกระดับ ตั้งแต่ต้นนโยบายระดับชาติถึงโรงเรียนท้องถิ่น การจัดสรรงบประมาณควรคำนึงถึงความเพียงพอและประสิทธิภาพในการใช้งาน อีกทั้งต้องมีระบบการประเมินผลที่สะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนในด้านทักษะ สมรรถนะ และคุณลักษณะสำคัญที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

การฟื้นฟูหรือปฏิรูปกระบวนการศึกษา โดยใช้หลักการ 3 ข้อของ เซอร์ เคน โรบินสัน (Sir Ken Robinson) สำหรับการฟื้นฟูหรือปฏิรูปกระบวนการศึกษามาจากแนวคิดของเขาเกี่ยวกับวิธีที่ระบบการศึกษาควรเปลี่ยน เพื่อให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีคุณภาพมากขึ้น โดยเน้นให้เกิดความหลากหลาย ความอยากรู้อยากเห็น และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ระบบแบบเดิมมักจะเลยหรือขัดขวางไว้ คือ

1. ส่งเสริมความหลากหลายและการเรียนรู้ที่เป็นรายบุคคล (Foster Diversity and Individualization) การศึกษาที่ดีต้องยอมรับและสนับสนุน “ความแตกต่างตามธรรมชาติของมนุษย์” โดยระบบการศึกษาควรเปิดโอกาสให้หลักสูตรกว้างและหลากหลาย เพื่อให้เด็กแต่ละคนได้ค้นพบความสามารถ ความสนใจ และพรสวรรค์ของตนเอง ไม่ใช่ยึดติดกับแบบเรียนหรือมาตรฐานเดียวสำหรับทุกคน การยอมรับความหลากหลายนี้ทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อนักเรียนแต่ละคนมากขึ้น ซึ่งต่างจากระบบที่เน้นความเหมือนหรือมาตรฐานเดียวที่มีอยู่มากในโรงเรียนทั่วไป เช่น การให้ความสำคัญกับทั้งศิลปะ มนุษยศาสตร์ กีฬา และวิชาอื่น ๆ นอกเหนือจาก STEM แบบเดิม ๆ เพื่อขยายโอกาสในการค้นพบความสามารถเฉพาะตัวของเด็ก

2. ส่งเสริมความอยากรู้อยากเห็นด้วยการสอนที่สร้างสรรค์ (Promote Curiosity through Creative Teaching) ความอยากรู้อยากเห็น (curiosity) ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของการเรียนรู้ เด็กเกิดมาพร้อมความอยากรู้ แต่ระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นการสอนเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ตรง ๆ และการสอบมาตรฐาน มักทำให้ความอยากรู้นี้จางหายไป ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงการสอนให้ “สร้างสรรค์” และกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน โดยการตั้งคำถามเป็นแกนหลัก ส่งเสริมการค้นคว้า ทดลอง และสำรวจโลกจริง จะช่วยให้เด็กรู้สึกมีส่วนร่วมและเรียนรู้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น เช่น สนับสนุนการเรียนรู้โดยการทำโครงการ (project-based learning) ให้โอกาสทดลองจริง และเชื่อมโยงเนื้อหากับความสนใจของผู้เรียน

3. เพิ่มความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ (Focus on Awakening Creativity and Reducing Standardization) ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) เป็นสมรรถนะพื้นฐานของมนุษย์ ทุกคนมีศักยภาพสร้างสรรค์ แต่ระบบการศึกษาที่เน้นการวัดผลแบบมาตรฐาน (standardized testing) กลับไปยับยั้งศักยภาพนี้ โดยลดการเน้นการสอบแบบเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จเพียงอย่างเดียว และให้ความสำคัญกับวิธีการสอนและการประเมินที่ช่วยให้ผู้เรียนคิดสร้างสรรค์ มีจินตนาการ และกล้าที่จะทำผิดพลาดเพื่อเรียนรู้จากมัน แทนที่จะมุ่งผลคะแนนสอบ เช่น เปิดโอกาสให้เด็กใช้ศิลปะ การเล่าเรื่อง หรือการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ร่วมกับเพื่อน ๆ

โดยสรุปแนวคิดการฟื้นฟูหรือปฏิรูปกระบวนการศึกษาของ เซอร์ เคน โรบินสัน เพื่อเตรียมรับมือกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเรียกร้องให้เรา “จินตนาการใหม่” (Re-imagine) เกี่ยวกับศักยภาพของมนุษย์และระบบการศึกษา โดยเน้นย้ำว่า “จินตนาการ” คือสิ่งที่แยกมนุษย์ออกจากสิ่งมีชีวิตอื่น และเราต้องเชื่อมั่นในการสร้างระบบการศึกษาที่เอื้อต่อการเติบโตอย่างเป็นธรรมชาติ (Organic) ไม่ใช่แบบโรงงานอุตสาหกรรม โดยข้อเสนอสำคัญคือ เปิดหลักสูตรการเรียนที่กว้าง เตรียมการเรียนให้เหมาะสมกับเด็กแต่ละคนและเคารพความแตกต่างของผู้เรียน กระตุ้น curiosity ในการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดและกิจกรรมใหม่ ๆ ทำให้การเรียนรู้มีชีวิตชีวา และลดการวัดผลแบบเดิม เพิ่มการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาเด็กให้พร้อมสำหรับโลกแห่งความเป็นจริง

จากข้อความข้างต้น โลกศตวรรษที่ 21 ที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วผลักดันให้ระบบการศึกษาไทยต้องปฏิรูปอย่างเร่งด่วน โดยปรับหลักสูตรเน้นทักษะและสมรรถนะ บูรณาการความรู้ เชื่อมโยงชีวิตจริง ใช้เทคโนโลยีอย่าง Personalized Learning และ Blended Learning เพื่อตอบสนองผู้เรียน พัฒนาครูให้มีทักษะด้านเทคโนโลยีและ Active Learning ลดภาระงาน ส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือ ภาครัฐกำหนดนโยบาย เอกชนเชื่อมโยงตลาดแรงงาน ชุมชนและผู้ปกครอง สร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ การลงทุนในเทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น อินเทอร์เน็ตและแพลตฟอร์มออนไลน์ ช่วยสร้างความเสมอภาค โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล นโยบายที่ชัดเจน การจัดสรรงบประมาณที่มีประสิทธิภาพ และการประเมินผลที่เน้นทักษะจะยกระดับการศึกษาไทยให้ทันสมัย

สรุป

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ต้องเน้นการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่สำคัญ เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน ทักษะดิจิทัล และการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมี “ครู” เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ต้องปรับบทบาทจากผู้สอนมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Learning Facilitator) ผู้สร้างแรงบันดาลใจ และนักออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ ขณะเดียวกัน “ศิษย์” ก็ต้องเปลี่ยนจากการเป็นผู้รับความรู้ มาเป็นผู้สร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการ Inquiry-Based Learning และ Problem-Based Learning นอกจากนี้ ระบบการศึกษาไทยจำเป็นต้องมีการปฏิรูปอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทั้งหลักสูตรที่เน้นการบูรณาการและการเชื่อมโยงกับชีวิตจริง การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง การลงทุนในเทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อให้เกิดความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการสร้างระบบนิเวศของการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ดังนั้น การเตรียมความพร้อมของระบบการศึกษาไทยให้เท่าทันโลกศตวรรษที่ 21 จึงเป็นภารกิจเร่งด่วนที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อสร้างพลเมืองที่มีทักษะ มีคุณธรรม และพร้อมเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

เชิงนโยบาย รัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการควรปรับหลักสูตรและลงทุนโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีเพื่อสร้างความเสมอภาค

เชิงปฏิบัติ ครูควรพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีและการออกแบบการเรียนรู้ ผู้เรียนควรฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). *ข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562*. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนพิเศษ 68 ง หน้า 18-20.
- วรนาท รักสกุลไทย. (2560). การเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน (Brain-Based Learning) กับการศึกษาปฐมวัย. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 19(2), 306-317.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Longman.
- Bennis, W., & Nanus, B. (1985). *Leaders: The strategies for taking charge*. Harper & Row.
- Cascio, J., Johansen, B., & Williams, A. F. (2025). *Navigating the age of chaos: A sense-making guide to a BANI world that doesn't make sense*. Berrett-Koehler Publishers

- CBC Education. (2025). ทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21: ก้าวให้ทันโลกอนาคต. <https://cbceducation.co.th/ทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่-21/>
- Fullan, M., & Langworthy, M. (2014). *A rich seam: How new pedagogies find deep learning*. Pearson.
- OECD. (2018). *The future of education and skills: Education 2030*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/education/2030/>
- Robinson, K. (2006, June 27). **Do schools kill creativity?** [Video]. TED. https://www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_do_schools_kill_creativity
- Robinson, K. (2015). *Creative schools: The grassroots revolution that's transforming education*. Viking.
- Schleicher, A. (2012). *Preparing teachers and developing school leaders for the 21st century: Lessons from around the world*. OECD Publishing.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. Jossey-Bass.
- UNESCO. (2020). *Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373717>
- UNESCO. (2021). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379381>
- UNESCO. (2026). *Futures of Education*. Retrieved from <https://www.unesco.org/en/futures-education>
- Voogt, J., Erstad, O., Dede, C., & Mishra, P. (2013). Challenges to learning and schooling in the digital networked world of the 21st century. *Journal of Computer Assisted Learning*, 29(5), 403-413.
- World Economic Forum. (2020). *The future of jobs report 2020*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2020/>